

DE KWEEKVIJVER VAN AAL

Samen ICT-oplossingen voor ouderen
ontwikkelen en vermarkten

AAL
PROGRAMME
ACTIVE AND ASSISTED LIVING

 ZonMw

DE KWEEKVIJVER VAN AAL

Samen ICT-oplossingen voor ouderen
ontwikkelen en vermarkten

INHOUD

1
De noodzaak van
ICT-oplossingen voor
ouderen 6

2
Oplossingen aanjagen,
ontwikkelen en
vermarkten 12

3
Opbrengsten
kweekvijver 20

4
Verhalen achter de
techniek 26

5
Bijvangst en
doorontwikkeling
..... 52

6
Vraagstukken en
oplossingen
..... 58

7
Aanhaken bij AAL
..... 62

Colofon..... 66

VOORAF

Als oudere een goede kwaliteit van leven behouden, ook als je last krijgt van lichamelijke of geestelijke beperkingen. Maatschappelijk en sociaal actief blijven vanuit je eigen woon-omgeving, zo nodig met zorg en ondersteuning van anderen. Hoe kunnen we als samenleving een passend antwoord vinden op deze wensen en behoeften van ouderen? Oplossingen met slimme technologie zijn daarvoor in elk geval onmisbaar.

In het Europese programma Active & Assisted Living (AAL) werken talloze personen, bedrijven en organisaties aan ICT-oplossingen om de zelfredzaamheid van ouderen te vergroten. Al sinds 2008 is het programma een levendige kweekvijver voor innovaties op dit terrein. Nederland doet inmiddels mee aan ruim zeventig internationale AAL-projecten, die steeds meer vruchten beginnen af te werpen. Er komen vernieuwende producten en diensten op de markt, bedoeld voor ouderen, mantelzorgers én de professionals en vrijwilligers die hen bijstaan.

Een belangrijke les uit het AAL-programma: dit alles krijg je niet in je eentje voor elkaar. Niet als bedrijf, gemeente, zorgorganisatie, of als bevrogen individu met een goed idee. Maar ook niet als afzonderlijk land. Voor duurzame vernieuwing op het gebied van slimme technologie heb je een brede samenwerking nodig, over de landsgrenzen heen. Door ervaring, expertise en ontwikkelkracht op lokaal én Europees niveau met elkaar te verbinden, ontstaan nieuwe marktkansen voor de ICT-oplossingen waar onze samenleving om vraagt.

In deze publicatie laten we zien wat AAL voor Nederland tot nu toe heeft opgeleverd. Daarbij komen vooral de betrokkenen zelf aan het woord. Van ouderen die meedenken over nieuwe ICT-oplossingen, tot bedrijven die concrete producten en diensten op de markt brengen. Hun verhalen geven een inspirerend doorkijkje naar de toekomst. En hoe hun inspanningen de leefwereld van ouderen gaan veranderen, zien we de komende jaren steeds vaker om ons heen.

Vergrijzing én ontgroening, meer vraag naar zorg terwijl personeelstekorten juist toenemen. Onze samenleving staat voor grote uitdagingen. Er zijn veel antwoorden mogelijk op de maatschappelijke vraagstukken van de toekomst. Oplossingen met slimme technologie zijn daarbij onmisbaar.

1 DE NOODZAAK VAN ICT-OPLOSSINGEN VOOR OUDEREN

De samenleving vergrijst in rap tempo. In 2040, zo voorspelt het CBS, telt Nederland naar schatting 26 procent 65-plussers, waarvan een derde ouder is dan 80 jaar. Dit stelt de samenleving voor stevige uitdagingen. Meer mensen met chronische aandoeningen bijvoorbeeld. En een grotere groep die eenzaam is. De zorgvraag stijgt – en daarmee de zorgkosten – terwijl personeelstekorten het lastig maken daaraan te voldoen.

De senioren van de toekomst behoren tot een nieuwe generatie. Ze zijn gemiddeld mondiger en actiever. Ook hechten ze meer aan zelfbeschikking. En ze hebben ruimere ervaring met ICT en andere moderne technologie. Recent onderzoek laat zien dat nu al steeds meer ouderen online zijn. Dat biedt veel kansen voor de inzet van (informatie)technologie bij het langer zelfstandig wonen van ouderen.

Ervaringen binnen AAL bevestigen dat Nederland een goede uitgangssituatie heeft om hierin voorloper te zijn. Ons land kent een relatief hoog opleidingsniveau en veel senioren hebben het nodige te besteden. De technische infrastructuur is van oudsher sterk ontwikkeld en de internetpenetratie behoort tot de hoogste van de wereld. Ruim baan dus voor slimme technologie voor ouderen.

3 grote misverstanden

- technologie is niets voor ouderen – zeker niet bij beginnende dementie
- technologie zorgt voor een verschraving van zorg en welzijn
- technologische oplossingen zetten alleen maar banen op de tocht

3 grote barrières

- de markt voor ICT-oplossingen voor ouderen is nog zwak; investeren loont vaak te weinig
- financiering van zorginnovaties is lastig vanwege schotten in de bekostiging
- door gebrekkige standaardisering ‘praat’ technologie nog onvoldoende met elkaar

3 grote kansen

- technologie geeft nieuwe mogelijkheden om de zelfredzaamheid van ouderen te vergroten
- technologie laat zorgorganisaties en gemeenten hun kerntaken beter én goedkoper uitvoeren
- er komt meer ruimte voor alternatieve financiering, bijvoorbeeld via ‘health deals’ en ‘health impact bonds’

MARTIN VAN RIJN, staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Innovatie vraagt om samenwerking in de praktijk

‘Zo lang mogelijk zelfstandig thuis blijven wonen. Het is iets wat steeds meer mensen willen. Gelukkig is het ook steeds vaker mogelijk dat mensen in hun eigen huis en omgeving oud worden. Goede zorg en ondersteuning thuis zijn daarbij onmisbaar. De mantelzorger, de wijkverpleegkundige, de huisarts en de verzorgende dragen samen bij aan de kwaliteit van leven van onze ouderen. Innovaties zijn van groot belang om hen – in in een veranderende samenleving – in staat te stellen dat goed te blijven doen.

Innovatie stimuleren

Nederland doet al vanaf de start vol overtuiging mee aan het Europese stimuleringsprogramma AAL. Sinds 2008 investeert de overheid zo in ICT-oplossingen die de kwaliteit van leven voor ouderen verbeteren en die de zelfregie en zelfredzaamheid ondersteunen. Of die de professionele zorg effectiever én efficiënter kunnen maken. Binnen het programma zijn interessante publiek-private samenwerkingen ontstaan. Onmisbaar voor innovatie op dit terrein, zeker omdat het bedrijfsleven de oudere gebruiker aanvankelijk nog te weinig zag staan.

Vruchtbare samenwerking

AAL heeft in Nederland geholpen het onderwerp ‘ouderen en ICT’ op de kaart te zetten. Er is veel ervaring opgedaan met co-creatie op dit terrein. Dat heeft geleid tot veel vruchtbare samenwerking tussen ontwikkelaars, wetenschappers en eindgebruikers. Het gaat hierbij niet in eerste instantie om de technologie zelf, maar vooral om de praktische inzetbaarheid daarvan in het leven van ouderen en hun naasten. En in het dagelijkse werk van de professionals die hen bijstaan.

Toepassing op grote schaal

Voor de overheid blijft steeds de vraag: helpen technologische oplossingen bij de grote maatschappelijke uitdagingen? De opbrengsten van AAL leren dat daarin grote stappen zijn gezet. Invoering van de eerste resultaten komt op gang, maar gerichte stimulering blijft nodig. Bijvoorbeeld via regionale ‘ecosystemen’: netwerken met publieke en private partijen die opschaling mogelijk maken. Innovatie gaat niet simpelweg om het verspreiden van nieuwe techniek, maar om complexe veranderingsprocessen. Als partijen elkaar daarin weten te vinden, gaat het vaak een stuk sneller. Die samenwerking moeten we blijven bevorderen.’

JAN BRINKERS, adviseur bij seniorenorganisatie Unie KBO

Technologie houdt ouderen onafhankelijk en mobiel

‘Eenzaamheid onder ouderen is een groot maatschappelijk probleem. Maar ook: hoe gaan we als samenleving om met de groeiende zorgvraag, nu mensen steeds ouder worden? Informatietechnologie is zeker een deel van de oplossing. Maar het is geen wondermiddel. Vooral technenuten vergeten nogal eens dat ouderen niet zijn grootgebracht met moderne techniek. De afstandsbediening van hun tv gaat nog prima, maar veel ingewikkelder moet het niet worden.

Tabletclubjes

De introductie van de tablet heeft heel wat veranderd. Dat is een apparaat waarmee ouderen wél wat kunnen. Wij stimuleren het gebruik ervan bij onze achterban. Mailen, beeldbellen, surfen; het is simpel en vergroot je wereld. Toch hebben mensen ook hier ondersteuning bij nodig. Onze leden kunnen met hun vragen terecht bij een KBO-tabletcoach in de buurt. Dat is geen technenut, maar gewoon een ander KBO-lid. Zo helpen ouderen elkaar en dat werkt. Vroeger had je timmerclubjes, inmiddels ontstaan ook steeds meer tabletclubjes.

Oog voor meerwaarde

Bij onze leden zie ik een behoefte aan technologie die ze helpt onafhankelijk en mobiel te blijven. Juist ouderen kunnen wel eens extra geïnteresseerd zijn in ondersteunende innovaties, zoals het op afstand bedienen van je thermostaat of de lampen in huis. Of manieren om je partner met Alzheimer te kunnen volgen. Door AAL hebben wij als seniorenorganisatie meer oog gekregen voor de meerwaarde van technologie. En op onze beurt hebben we het perspectief van oudere gebruikers in innovatietrajecten kunnen inbrengen.

Bij de Blokker

Het is goed dat binnen AAL nu meer aandacht is voor de vermarkting van oplossingen. Ik heb te vaak meegemaakt dat een zinvolle innovatie toch strandde, omdat geen marktpartij de productie aandurfde. Nu moet bij elk project een commerciële partij betrokken worden, die zich ook echt wil committeren. Uiteindelijk hoop je dat die mooie nieuwe toepassingen betaalbaar zijn én eenvoudig te gebruiken. Zodat iedereen ze bij wijze van spreken gewoon bij de Blokker kan kopen.’

Slimme technologie ontwikkelen is één, nieuwe oplossingen laten ‘landen’ is nog een grote stap verder. AAL stimuleert doelgericht de sprong van uitvinding naar markt. Hoe werkt dat? En wat levert het op?

2

OPLOSSINGEN AANJAGEN, ONTWIKKELEN EN VERMARKTEN

Opdracht aan alle publieke en private partijen om te investeren in ICT-oplossingen die de zelfredzaamheid van ouderen bevorderen

Landen die samenwerken

Maatschappelijke doelen

- Langer zelfstandig wonen
- Meer kwaliteit van leven
- Besparing kosten langdurige zorg
- Economische boost voor bedrijven in de EU

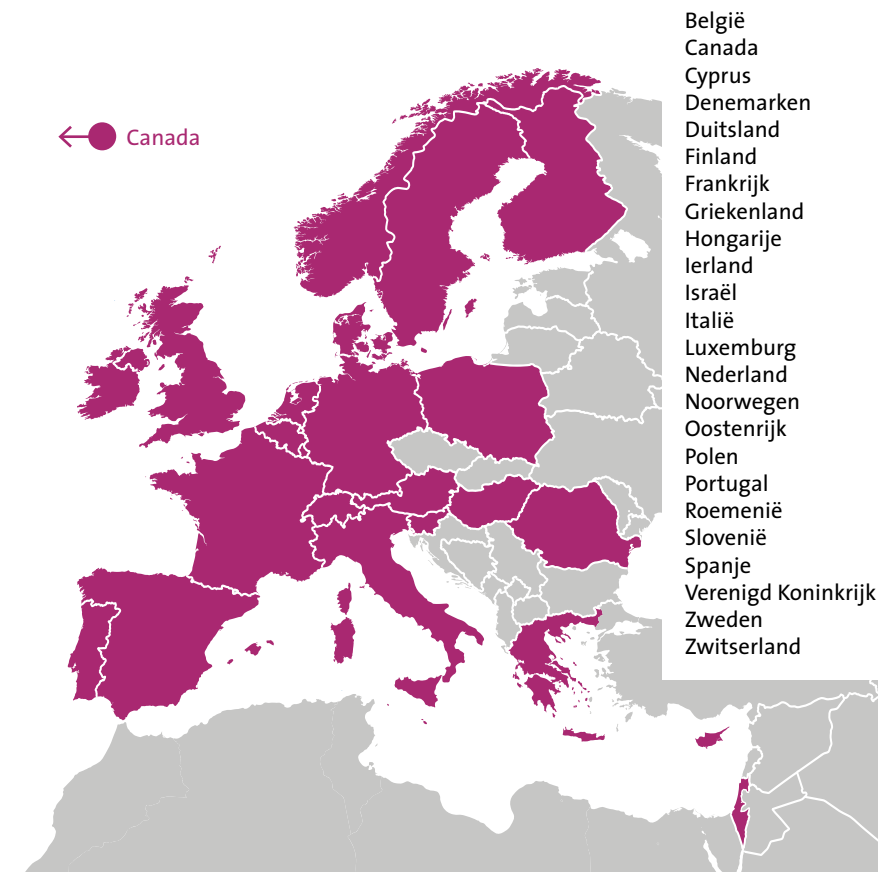
Looptijd
2008-2020

Doorlooptijd projecten: tot in 2024

Time-to-market: tot 2027 en verder

Gedachtegoed

Door internationale samenwerking lukt het beter om goede ICT-oplossingen voor ouderen, nu en in de toekomst, beschikbaar te krijgen.

Typisch AAL

- **Wensen en behoeften van ouderen** en hun (zorg)omgeving vormen het vertrekpunt
- **Publieke én private investering** in ICT-projecten
- Aanzienlijke inzet van **MKB en grote bedrijven**
- Na twee à drie jaar komt ICT-oplossing **op de markt**
- **Internationale samenwerking** van minstens drie landen

Aantal oproepen voor indienen projecten **9**

EU

NL

Samenwerkingspartners van NL

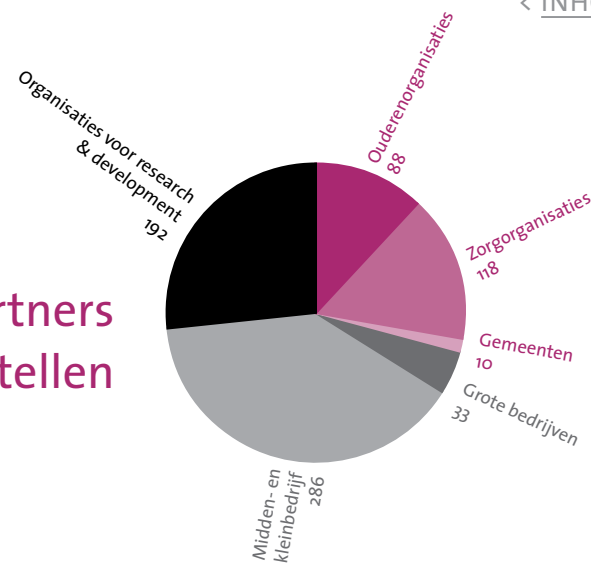
* De zogenoemde multiplier. Die vertelt met welk getal je de investering moet vermenigvuldigen om te weten wat het uiteindelijke effect is van die investering.

Het hefboomeffect van AAL

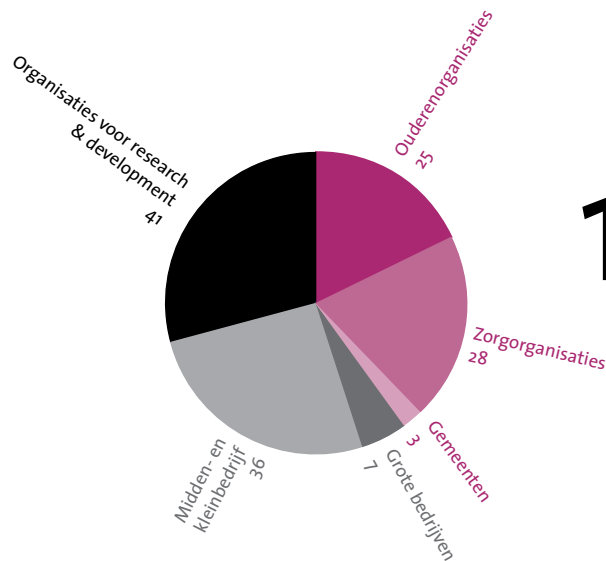
- 1 Partners in verschillende landen werken samen aan een AAL-project
- 2 In eigen land krijgt elke projectpartner:
  - subsidie van de overheid
  - subsidie van de EU
- 3 Elke projectpartner investeert ook zelf in zijn project

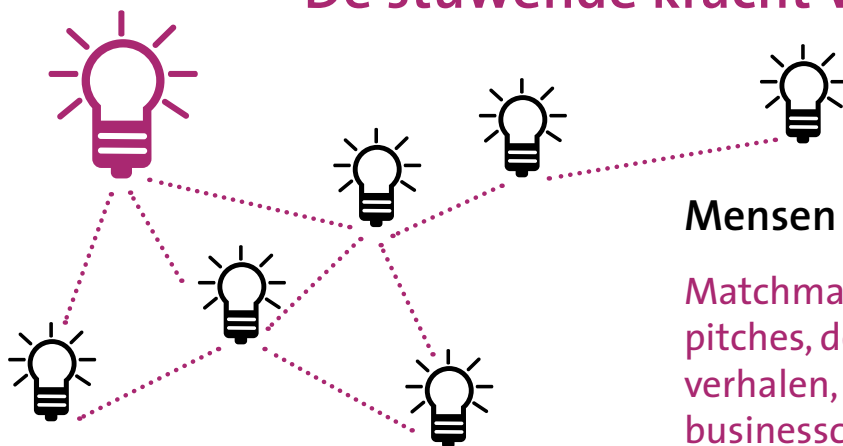
727 x
Nederlandse partners
betrokken bij ingediende voorstellen

140 x
Nederlandse partners betrokken
bij gefinancierde projecten

De stuwende kracht van AAL

Mensen inspireren, verbinden en toerusten

Matchmaking- en partnerbijeenkomsten, workshops, pitches, demonstraties, forums, voordrachten, succesverhalen, toolkits, trainingen, co-creatiesessies, businesscoaching, lokaal support

Innovatie financieren

Calls uitzetten, stakeholders betrekken, informatiedagen houden, challenge prizes en hackathons organiseren

Rol ZonMw >

- Aanjagen en voortgang bewaken
- Zorgen voor afstemming en kruisbestuiving
- Linking pin tussen nationaal en internationaal
- Financieren Nederlandse partners in internationale projecten
- Follow-up van kansrijke AAL-resultaten in Nederland stimuleren

CHRIS FLIM, lid Executive Board van AAL

Innovatie begint bij de vraag

‘Starten vanuit de behoefte, dat is een van de grootste uitdagingen voor ontwikkelaars van innovaties. Binnen AAL heet het nu ‘challenge driven’, waarmee is afgestapt van de thematische aanpak. Maar het moet niet blijven bij deze nieuwe woorden. Het gaat erom ouderen, mantelzorgers én zorgverleners serieus te vragen wat ze belangrijk vinden en nodig hebben. Dat klinkt overigens makkelijker dan het is. Bekijk op YouTube maar eens straatinterviews van eind jaren ’90 over de behoefte aan een mobiele telefoon. Niemand wilde toen zo’n ding... Alleen maar vragen is dus niet genoeg; neem betrokkenen vanaf het begin mee in je ontwikkeltraject. Door innovaties samen met eindgebruikers te ontwikkelen, vinden ze gaandeweg meer draagvlak.

Van idee naar praktijk

Zo’n gezamenlijk traject stopt trouwens niet bij een mooi prototype. Van het eerste ontwerp loopt het door tot en met de marktintroductie, inclusief bijpassende businessmodellen. Zonder vermarkting van technologische innovaties verandert er immers niets. Binnen AAL is nu terecht meer oog voor de benodigde stappen van idee naar markt. Of misschien beter: van idee naar praktijk, de zorg is immers niet echt een markt.

Belangrijke rol

Ik denk dat AAL een belangrijke rol speelt bij dit proces. Het is goed dat de focus nu al vanaf het indienen van voorstellen op de marktoriëntatie ligt. Ook de ondersteuning binnen het programmaonderdeel AAL-2Business is daarbij relevant. Dat helpt ontwikkelaars een brug te slaan naar andere partijen, inclusief financiers. Die zijn onmisbaar bij verdere opschaling, nadat een innovatie binnen AAL de eerste stappen heeft gezet naar een goede marktintroductie.

Andere mindset

Voor al de ervaring met grensoverschrijdende publiek-private samenwerking binnen AAL is zeer nuttig. Ik verwacht dat de mindset van ontwikkelaars, ook bij MKB-bedrijven, door de aangescherpte programmastrategie meer marktgeoriënteerd én internationaler wordt. Zodat ze al vanaf het begin het eindresultaat voor ogen hebben: een kansrijke oplossing voor ouderen. En ook niet te lang blijven hangen in het doorontwikkelen van prototypes. Dan realiseren we vanzelf meer innovaties die ouderen ook echt willen omarmen.’

AAL hielp al 71 ICT-projecten op weg waarin Nederlandse partners een belangrijke rol hebben. Dat gebeurde met geld en met vele vormen van support. Stuk voor stuk zijn de ICT-oplossingen bedoeld om de zelfredzaamheid en kwaliteit van leven van oudere mensen te vergroten.

3

OPBRENGSTEN KWEEKVIJVER

De AAL-projecten voegen kwaliteit toe aan het leven van ouderen en hun omgeving. Vaak bieden ze mensen op verschillende levensterreinen tegelijkertijd oplossingen. Om dat te bereiken worden allerlei technologieën en diensten gecombineerd. Hoeveel projecten dragen bij aan welke levensterreinen?

Stand januari 2017

AAL heeft tot nu toe 71 projecten gefinancierd waarin Nederlandse partners een cruciale rol hebben. Een deel van de ontwikkelde oplossingen is al beschikbaar. Andere zijn nog in ontwikkeling of zijn net van start. Ook zijn er oplossingen die zich goed blijken te lenen om verder te ontwikkelen voor andere doelgroepen. Bovendien komen oplossingen uit overige AAL-projecten ook in Nederland op de markt.

Totaal aantal
71

Sociaal leven en ontspanning 42

Goed zorgen voor jezelf 37

Op pad gaan 21

Zelfstandig leven/wonen

Een greep uit de technologie

CT • sensornetwerken • kunstmatige intelligentie • gebruik
sprofielen • domotica • integreren • personaliseren • avatar
robots • Internet of Things • intuïtieve interfaces • telepres
nce • groepsvideocommunicatie • geofencing • exergame
context awareness • gedrag patronen herkennen • big data
augmented 3D reality • virtual reality • notificaties • beeld
erkenning • spraakherkenning • spraakproductie • emotie
erkenning • algoritmes • stresssignalering • software • plat
forms • telemonitoring • datamanagement • bussystemen

Waar vind je wat?

De ICT-oplossingen van AAL vinden hun weg via verschillende databanken. Belangrijk is dat professionals, beslissers en ontwikkelaars weten wat er (al) is. En welke ontwikkelingen gaande zijn. Waar vind je de AAL-projecten en de opbrengsten ervan die al op de markt zijn?

Kom hier ICT-oplossingen zien en beleven:
www.slimstehuisalkmaar.nl
www.smart-homes.nl

www.zonmw.nl/aal

Vind hier informatie over de AAL-projecten waarbij Nederland betrokken is. Welke zijn in ontwikkeling of al afgerond? En welke partners werk(t)en mee?

www.zorginnovatie.nl

De plek om ICT-oplossingen te vinden die je kunt opschalen voor andere doelgroepen en settings. Maar ook prototypes die nog getest moeten worden.

www.vilans.nl/thema-ehealth

Vind hier internationale AAL-oplossingen die in Nederland 'landen', en oplossingen die in de Nederlandse praktijk situatie geëvalueerd worden.

www.hulpmiddelenwijzer.nl

De Vilans Hulpmiddelenwijzer biedt onafhankelijke informatie over hulpmiddelen. Ook helpt de wijzer om de juiste keuze te maken voor hulpmiddelen. De wijzer is bedoeld voor gebruikers, professionals, adviseurs en gemeenten.

www.beteroud.nl

Platform vol innovatieve ouderenprojecten. Ook de AAL-opbrengsten zijn hier te vinden.

www.aal-europe.eu

Internationaal platform dat overzicht geeft van alle lopende en afgeronde AAL-projecten, binnen en buiten Nederland.

Sinds 2008 is Nederland aangehaakt bij 71 Europese AAL-projecten. Op deze pagina's staan een paar aansprekende voorbeelden. Met daarbij steeds een quote van binnenuit, over de meerwaarde van slimme technologie voor ouderen.

4

VERHALEN ACHTER DE TECHNIEK

12 AAL-oplossingen

ANNE

CO-LIVING

IRONHAND

HALLOZORG

SENSARA

HOMEDOTOLD

ALFA

SOCIALCARE

VICTORYAHOME

COME

PALETTEV2

ACTIVEADVICE

ANNE

Maakt ouderen minder afhankelijk

Wat is het?

Anne is een digitale assistent in de vorm van een avatar. Via een smart-tv, computer of tablet praat de gebruiker met haar. Anne zet daarvoor spraakherkenningsoftware in. Ze herinnert aan afspraken, helpt bij de medicatiecontrole en laat de oudere beeldbellen met mantelzorgers en vrienden. Een rondje karaoke kan ook. Via Anne kan de gebruiker desgewenst domotica aansturen en in noodgevallen hulp inroepen.

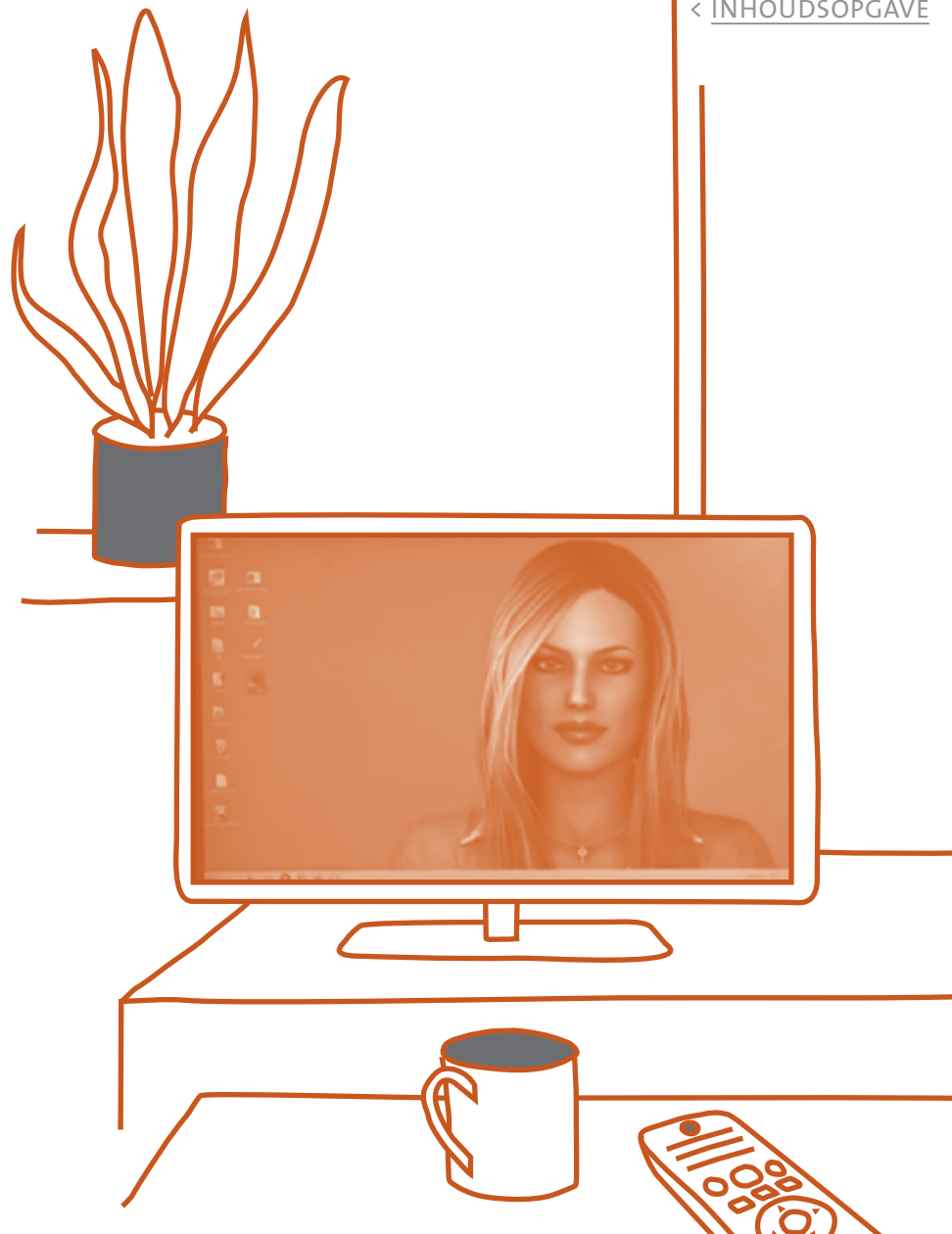
Voor wie?

Voor mensen die met enige ondersteuning zelfstandig willen blijven wonen. Je hoeft niets nieuws te leren om Anne te bedienen. Kunnen praten volstaat.

Wat is de meerwaarde?

Mensen kunnen langer thuis wonen. Met hulp van Anne blijven zij eenvoudige taken zelf uitvoeren, zoals de gordijnen openen en medicijnen tijdig innemen. Gebruikers voelen zich daardoor minder afhankelijk van anderen. En zorgorganisaties besparen ermee op hun personeelskosten.

Anne komt voort uit het AAL-project DALIA. Zie www.zonmw.nl/dalia.

DE BEDENKER:

‘Toen mijn vader na een beroerte in een rolstoel belandde, werd ik zijn mantelzorger. In de revalidatie ging het alleen maar over zijn beperkingen. Ik vroeg: wat vind je zelf belangrijk? Hij wilde weer zelfstandig worden. En de krant lezen, om stof te hebben voor een goed gesprek. Ik bedacht een systeem met spraakherkenning. Maar zomaar tegen een scherm praten is toch wat raar. Zo kwamen we op Anne. Nu zegt mijn vader: ik kan weer veel zelf, maar heb vooral mijn waardigheid terug.’

Annemarie Johannes, directeur van Virtask

CO-LIVING

Houdt mensen langer sociaal actief

Wat is het?

Digitaal afspreken om elkaar fysiek te ontmoeten, dat is het recept van de virtuele sociale gemeenschap van Co-Living. Via een tablet worden ouderen gestimuleerd mee te doen met activiteiten. De software geeft extra tips ('Vergeet uw bril niet!') en laat gebruikers ook anderen uitnodigen mee te komen. Familie kan via de persoonlijke pagina's meekijken en zo betrokken blijven bij de activiteiten van hun naaste.

Voor wie?

Voor (redelijk) gezonde ouderen die zelfstandig willen functioneren en graag actief in het leven staan. Hun welzijn is gebaat bij het voorkómen van psychosociale achteruitgang en sociaal isolement.

Wat is de meerwaarde?

Co-Living ondersteunt ouderen bij hun sociaal leven en het ontmoeten van vrienden. De applicatie geeft structuur aan activiteiten, is laagdrempelig en geeft ouderen het gevoel 'up-to-date' te blijven. Zorgverleners kunnen eventuele inactiviteit eenvoudig signaleren.

Zie www.zonmw.nl/co-living.

Afspreken met:

DE ZORGINSTELLING:

‘Ouderen zeggen ons vaak: ik had niet gedacht dat ik kon meekomen met de moderne maatschappij. Nu gaat er een wereld voor ze open. Kleinkinderen komen graag op bezoek, want opa heeft ook een tablet! Onze medewerkers vinden dat fijn. Ze zien mensen opleven en actiever worden. Voor Zuyderland is het belangrijk aan innovaties te werken, omdat we zo kwaliteit kunnen blijven leveren. Maar niets komt vanzelf. Ouderen moeten wennen aan technologie, onze medewerkers net zo goed. Dat proces willen we als organisatie zorgvuldig begeleiden.’

Cindy Wings, projectmanager innovatie & wetenschap bij Zuyderland

IRONHAND

Ondersteunt bij verminderde handkracht

Wat is het?

IronHand is een handschoen met sensoren. Deze sturen een motortje aan dat de kracht van de hand vergroot. De handschoen vervangt de handfunctie niet maar geeft extra ondersteuning. De gebruiker zet zelf een beweging in – bijvoorbeeld knijpen, draaien of wringen – en de handschoen versterkt deze. Met speciale oefensoftware met games op een computerscherm is de handschoen ook therapeutisch te gebruiken, bijvoorbeeld voor handfunctietraining in de revalidatie.

Voor wie?

Voor mensen met een verminderde handfunctie, bijvoorbeeld na een beroerte, als gevolg van reuma of door krachtverlies op hogere leeftijd.

Wat is de meerwaarde?

De IronHand helpt bij het zelf weer kunnen uitvoeren van dagelijkse handelingen, zoals persoonlijke verzorging, huishouden, vrijetijdsbesteding of werk. De handschoen neemt geen kracht over en houdt de conditie van de handspieren dus ook intact.

Zie www.zonmw.nl/ironhand.

DE GEBRUIKER:

‘Door mijn artrose heb ik minder kracht in mijn linkerhand. En ik moet oppassen dat ik mijn pols niet forceer. Ik heb een brace die mijn pols fixeert, maar dan oefen ik mijn hand weer niet genoeg. Met de handschoen kan ik alles doen zonder te forceren. De computerspelletjes van IronHand zijn echt een goed idee. Ik moet veel oefenen, bijvoorbeeld met kneedklei. Zo behoud ik de kracht in mijn hand. Met de computer wordt het oefenen leuker. Dan train ik letterlijk spelenderwijs de spieren in mijn hand en pols.’

Hetty Dorrestijn, gebruiker IronHand

HALLOZORG

Verbeterd communicatie rond zorg

Wat is het?

HalloZorg is een gratis app om zelf een zorgnetwerk te vormen met vrienden, familie, burens én zorgprofessionals. Een soort 'Facebook voor de zorg', maar dan veilig, besloten en gericht op samenwerking. Er zijn extra modules met bijvoorbeeld aanwezigheidssensoren en mobiele alarmering. Voor zorginstellingen is er een dashboard en begeleiding bij het betrekken van de zorgnetwerken. HalloZorg startte in 2012 binnen AAL onder de noemer ConnectedCare.

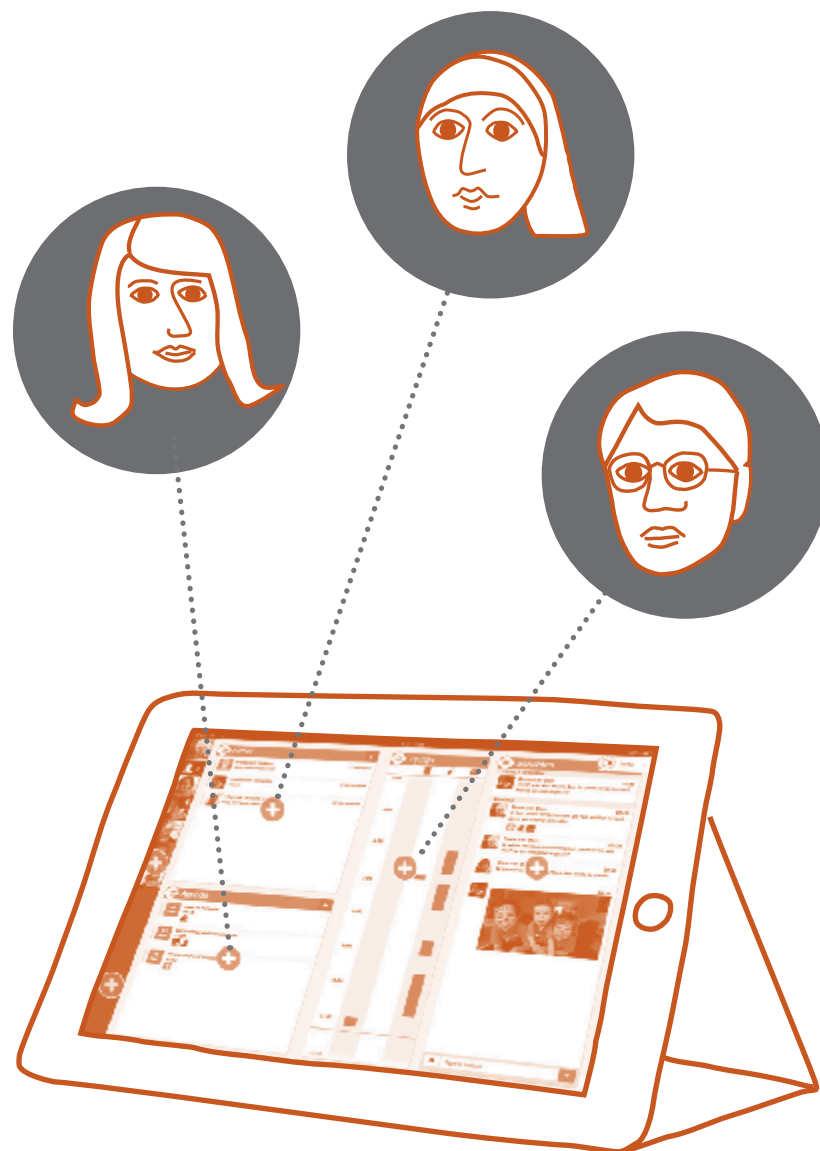
Voor wie?

Voor iedereen die zorg ziet als een sociaal groepsgebeuren, en voor wie samenwerking voorop staat. Alle betrokkenen dragen hun steentje bij en blijven op de hoogte van de ontwikkelingen.

Wat is de meerwaarde?

De communicatie tussen de betrokkenen bij de zorg verbetert. De dagelijkse zorgstress neemt af omdat iedereen weet wanneer er wat gebeurt. Ook wordt de ondersteuning meer 'van onderop' georganiseerd, en dat versterkt de eigen regie.

HalloZorg komt voort uit de AAL-projecten MyGuardian en Care4Balance. Zie www.zonmw.nl/myguardian en www.zonmw.nl/care4balance.

DE ZORGVERZEKERAAR:

‘Zorggroep Sint Maarten klopte bij ons aan met het idee HalloZorg in te zetten. Een goed plan, ook omdat deze toepassing mooi aansluit bij ons programma Leefkracht. HalloZorg verbindt mensen met elkaar. Dat vergroot de betrokkenheid van het hele systeem om iemand heen. Samen met Sint Maarten zoeken we uit of de tool inderdaad extra waarde oplevert, voor onze klant én voor de zorgverlener. Ik verwacht dat het wijkverpleegkundigen meer mogelijkheden geeft in hun verbindende rol. Ook dat kunnen we nu in de praktijk mooi toetsen.’

Olivier van Noort, senior-inkoper wijkverpleging bij Menzis

SENSARA

Biedt veiligheid met behoud van privacy

Wat is het?

Sensara HomeCare signaleert via sensoren ongebruikelijke of gevaarlijke situaties in huis en stuurt daarover informatie naar familie, mantelzorg of professionele zorg. Het systeem spoort gedragspatronen op die vooruit kunnen wijzen naar eventuele incidenten. Ook meet het veranderingen in de toestand van de bewoner. Dit maakt het mogelijk tijdig actie te ondernemen. Aanvullend biedt Sensara HomeCare een alarmknop met dwaaldetectie en desgewenst een bedsensor.

Voor wie?

Voor mensen die altijd voor zichzelf hebben gezorgd en met een veilig gevoel zelfstandig willen blijven wonen. Met hun naasten bepalen zij zelf hoe en met wie het systeem communiceert.

Wat is de meerwaarde?

Veiligheid is een belangrijke voorwaarde voor zelfstandigheid. Sensara biedt deze veiligheid met behoud van privacy. Het systeem neemt zorgen bij de omgeving weg en stelt ouderen in staat langer gezond en gelukkig zelfstandig te blijven wonen.

Sensara komt voort uit het AAL-project ROSETTA.

Zie www.zonmw.nl/rosetta.

DE ONDERNEMER:

‘Sensara is voortgekomen uit jarenlang wetenschappelijk onderzoek en praktijk-experimenten. Begonnen binnen AAL, is het inmiddels via ons bedrijf op de markt gebracht. We hebben bewust gekozen voor een iteratief ontwerpproces, dus stap voor stap werken aan de ontwikkeling. Zo kun je de opeenvolgende versies van een innovatie steeds weer toetsen bij de eindgebruikers. De financiering van zo’n langjarig traject is wel een uitdaging. Het is eigenlijk een keten van pilots. Ons is het gelukt door het commitment van TNO, dat veel zag in deze aanpak.’

Irek Karkowski, CTO van Sensara, voormalig onderzoeker bij TNO

HOMEDOTOLD

Maakt gebruik van moderne ICT gemakkelijk

Wat is het?

HOMEdotOLD heeft aanvullende diensten voor televisietoestellen ontwikkeld. Ouderen kunnen met de vertrouwde afstandsbediening op hun tv gebruik maken van de interactiviteit van sociale media. Bijvoorbeeld beeldbellen met familie en vrienden. De applicaties hebben een makkelijke interface die uitgebreid is getest met oudere gebruikers. De beeldbelapplicatie en de 'pointer afstandsbediening' zijn daadwerkelijk op de markt gebracht als opties voor de Philips Smart TV.

Voor wie?

Voor thuiswonende ouderen die zich eenzaam voelen, maar moeite hebben om via sociale media te communiceren. En voor mantelzorgers die ook op afstand contact willen onderhouden.

Wat is de meerwaarde?

De gepersonaliseerde en intuïtieve toepassingen op een gewone tv verbeteren de maatschappelijke betrokkenheid en sociale contacten. De kwaliteit van leven én de levensvreugde verbeteren daardoor. Ook worden afstanden met naasten en andere vertrouwde personen makkelijker overbrugd.

Zie www.zonmw.nl/homedotold.

HET INTERNATIONALE BEDRIJF:

‘Gezond leven, preventie, diagnose, behandeling en thuiszorg. Op al die aspecten wil Philips het leven van mensen helpen verbeteren. ICT is hierbij essentieel. AAL werkt eraan, en wij doen dat vanuit onze eigen rol. Bijvoorbeeld met de eCareCoördinator. Daarmee kunnen zorgprofessionals en mantelzorgers ouderen met chronische aandoeningen, zoals hartfalen, op afstand monitoren en coachen. Dat voorkomt onder meer onnodige ziekenhuisopnames. Technologie maakt het mogelijk preventieve zorg en ondersteuning in de eigen omgeving te bieden. Een enorme verbetering in de kwaliteit van leven voor ouderen.’

Mark van Meggelen, business manager Connected Care & Health Informatics bij Philips Benelux

ALFA

Helpt ouderen zelf hun dag te blijven indelen

Wat is het?

De gecombineerde technologie van ALFA ondersteunt mensen met beginnende dementie. Een digitale agenda met een automatische herinnering helpt de gebruiker om zelf dagelijkse activiteiten te plannen en te controleren. Het systeem waarschuwt een naaste of (professionele) verzorger als iemand iets nog niet heeft gedaan. Een op dit moment nog niet breed beschikbare toepassing stimuleert mensen te wandelen en beter te kauwen. Dat prikkelt de werking van de hersenen.

Voor wie?

Mensen die door beginnende dementie cognitieve problemen ervaren en hun eigen dagindeling beter willen beheren. Zij hebben baat bij het gericht stimuleren van hun cognitief functioneren.

Wat is de meerwaarde?

Deelnemers blijven hun brein actiever gebruiken en voeren langer de regie over hun dagelijks leven. De digitale agenda houdt mensen actief en voorkomt onzekerheid over wat nu te doen. Sensortechnologie vermindert het risico op verdwalen of vallen.

Zie www.zonmw.nl/alfa.

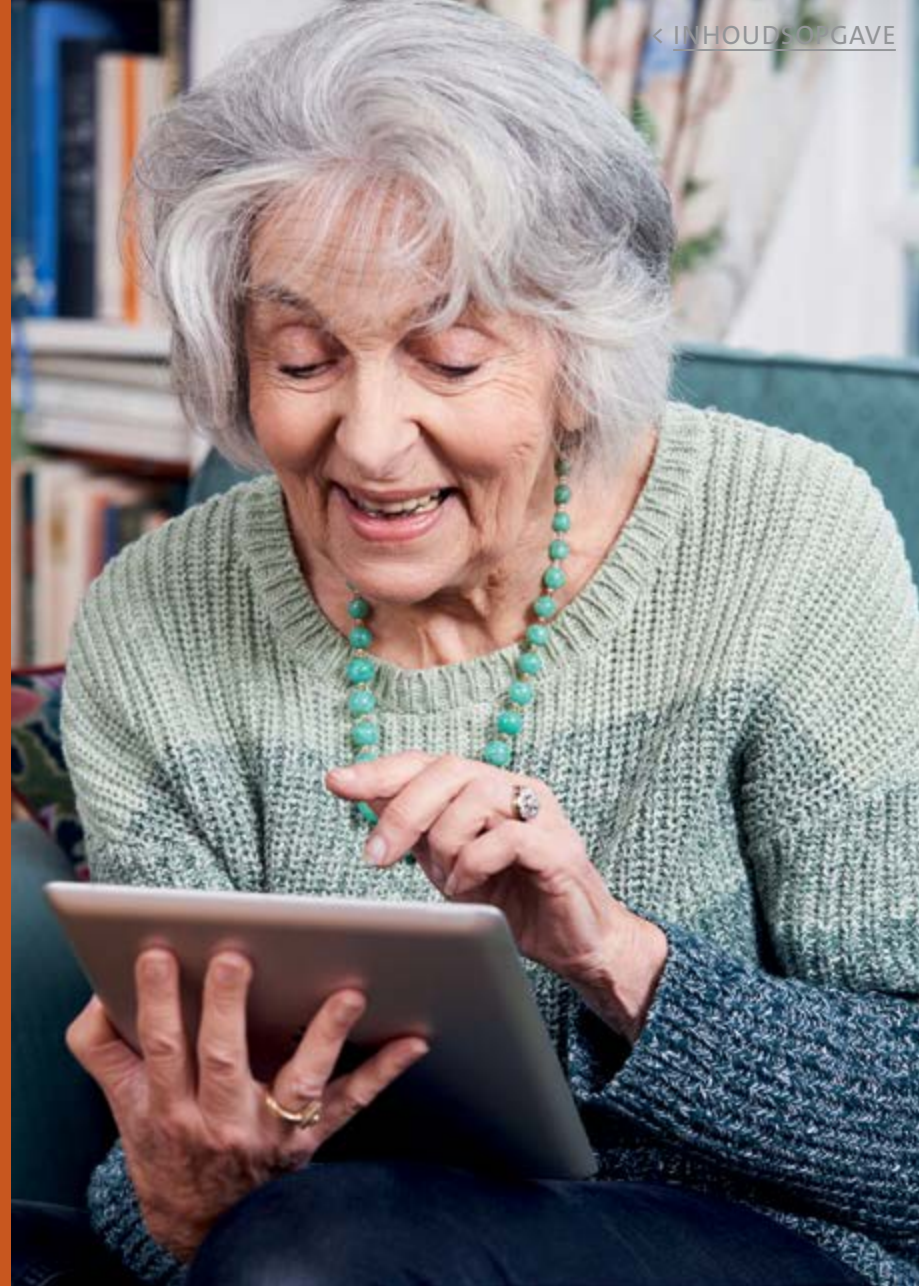

DE ZORGINSTELLING:

‘Als je mensen met beginnende dementie te veel uit handen neemt, worden ze juist hulp-behoevend. Laat ze dus zoveel mogelijk zelf doen, is ons uitgangspunt. We maken per cliënt een schema, met voor iedereen in het zorgnetwerk een taak. Bijvoorbeeld de buurman die tegen etenstijd op het raam tikt: tijd om aan tafel te gaan! We stappen over van Excel-sheets naar de digitale agenda. Voor sommige medewerkers zal het wennen zijn, maar de mensen die het snel snappen kunnen het anderen in huis bijbrengen.’

Hellen Junggeburth, zorgmanager Zorgboerderij Giersbergen

SOCIALCARE

Koppelt vraag en aanbod rond vrijwillige steun

Wat is het?

SOCIALCARE brengt mensen samen in hun directe woon-omgeving. Dat kan een straat, een wijk, een appartementsgebouw of een dorp zijn. Het is een digitaal platform met diensten rond vrijwillige zorg en vrijwilligerswerk. Gebruikers communiceren via beeld, geluid en tekst. Het portaal gaat uit van de ICT-middelen die projectpartners al in huis hebben. Geen losstaande technologie dus, maar verbinden wat al beschikbaar is.

Voor wie?

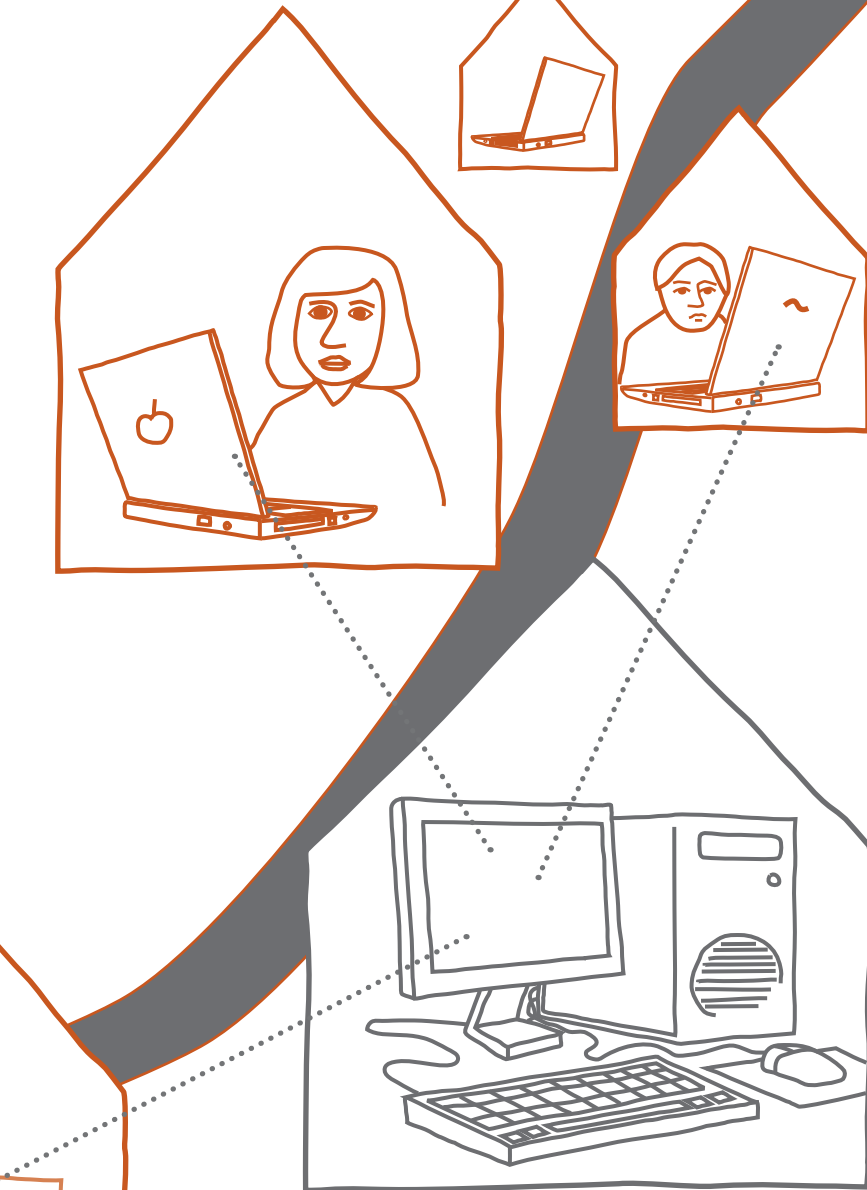
Ouderen en andere burgers die zelf de regie nemen in hun eigen gemeenschap en buurt, en die elkaar willen ondersteunen met diensten in welzijn en zorg.

Wat is de meerwaarde?

Het platform is een vorm van sociale innovatie, die vraag en aanbod bij elkaar brengt. Deelnemers krijgen daarnaast het geruste gevoel bij nood snel hulp te krijgen. De focus op welzijn voorkomt intussen dat problemen te snel gemedicaliseerd worden.

Zie www.zonmw.nl/socialcare.

DE BETROKKEN OUDERE:

‘Vanuit het Nationaal Ouderenfonds zoeken we naar initiatieven die daadwerkelijk iets doen aan maatschappelijke vraagstukken. Denk aan eenzaamheid of afnemende mobiliteit. Het gaat niet om de technologie als zodanig. Als de doelgroep er niets mee kan, is je innovatie welbeschouwd niets waard. De mooiste toepassing maakt deel uit van de sociale context waarin ouderen leven. Dus de gemeenschap van familie, burens, mantelzorgers én professionals. Zij krijgen dan ook allemaal een rol bij de ontwikkeling van nieuwe technologie. Co-creatie is cruciaal voor bruikbare innovaties.’

Gerard van Loon, voormalig Philips-medewerker, nu medewerker Nationaal Ouderenfonds

VICTORYAHOME

Vergroot gemoedsrust bij naasten

Wat is het?

VictoryaHome houdt de gezondheid en veiligheid in de gaten, stimuleert sociaal contact en biedt alle betrokkenen gemoedsrust. Dat gebeurt bijvoorbeeld met sensoren en een automatische pillendoos. De gemoedsrust-app geeft naasten een overzicht van de actuele toestand van de oudere, bijvoorbeeld door gemiste medicatie te tonen of te waarschuwen bij een val. De communicatie verloopt via de Giraff, een mobiele zorgrobot met beeldscherm in het huis van de oudere.

Voor wie?

Voor ouderen met milde cognitieve beperkingen of meerdere aandoeningen, die met enige ondersteuning zelfstandig kunnen blijven wonen. En voor hun naasten, mantelzorgers en professionele zorgverleners.

Wat is de meerwaarde?

VictoryaHome bevordert zelfstandigheid, eigen regie en het samen vinden van passende oplossingen. De mobiele zorgrobot maakt het mogelijk om virtueel 'op bezoek' te gaan. Zo kunnen mantelzorgers op afstand een praatje maken of problemen helpen oplossen.

Zie www.zonmw.nl/victoryahome.

DE MANTELZORGER:

‘Sinds mijn moeder een beroerte kreeg, zijn bepaalde dagelijkse handelingen lastig geworden. Ik kan niet altijd bijspringen, en dan is de Giraff een uitkomst. Vanachter mijn computer kan ik bij haar rondrijden. En bijvoorbeeld samen ontbijten. Ze vergeet soms dat je brood smeert met een mes, en gebruikt gewoon haar vinger. Ik zeg dan: mam, pak nog even een mes uit de la. Het voelt voor haar als echt bezoek. Als ik zo met haar mee-eet, dekt ze soms zelfs per ongeluk de tafel voor twee.’

Nicole Cordewener, mantelzorger

DE BEDENKER:

‘Toen mijn oma dement werd, ontstond er stress in de familie. Kregen we het met zijn allen wel goed geregeld? Je bent er niet met een paar sensoren die iemand thuis in de gaten houden. Je moet vooral ook met elkaar kunnen communiceren over wat je doet als er iets aan de hand is. Alleen maar technologie helpt niet, het gaat erom mensen bij elkaar te brengen. Bij alles wat we ontwikkelen, geldt daarom steeds als uitgangspunt: zorg verlenen is vooral een sociaal gebeuren.’

Martijn Vastenburg, oprichter ConnectedCare

COME

Vermindert belasting van mantelzorg

Wat is het?

Met de focus op eigen verantwoordelijkheid neemt de druk op mantelzorgers toe. Zij hebben zelf ook vaak behoefte aan ondersteuning. Hoe kun je bijvoorbeeld omgaan met vergeetachtigheid van je naaste? Het ICT-platform CoME signaleert veranderingen in iemands welbevinden, zodat de omgeving daarop snel kan inspelen. Ook ondersteunt CoME mantelzorgers met informatie en training via 'augmented reality', een technologie die virtuele elementen toevoegt aan echte beelden.

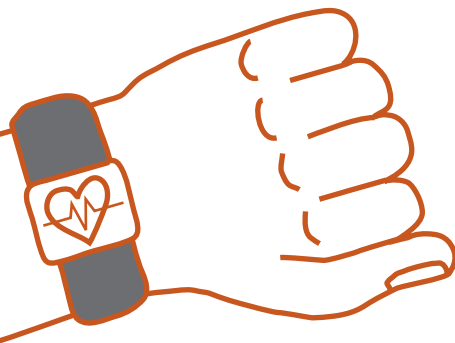
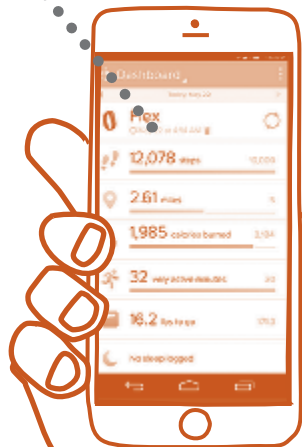
Voor wie?

Voor mantelzorgers van zelfstandig wonende ouderen met milde cognitieve beperkingen. De mantelzorgers krijgen via het systeem ondersteuning van professionals, bijvoorbeeld door informatie over de veranderende gezondheidsstatus.

Wat is de meerwaarde?

CoME verbetert het welbevinden, de zelfredzaamheid en onafhankelijkheid van ouderen met cognitieve beperkingen. Het ontlast de mantelzorgers en neemt ongerustheid weg. Ook vermindert het systeem de zorgkosten, door via vroegsignalering verergering van beperkingen te voorkomen.

Zie www.zonmw.nl/come.

PALETTEV2

Houdt ouderen maatschappelijk in de running

Wat is het?

Hoe blijf je maatschappelijk actief na je pensioen? En wat als je zelfs al eerder je werk kwijtraakt? Het digitale platform PALETTEV2 kan gaan helpen om ander werk te vinden, betaald of onbetaald. Of bij het opzetten van een eigen onderneming, waarbij deelnemers via onderlinge coaching kennis en ervaring kunnen delen. Ook leidt het platform deelnemers naar mensen die ergens hulp bij nodig hebben.

Voor wie?

Voor oudere volwassenen die vroegtijdig hun baan kwijtraken, eerder met pensioen gaan of net gestopt zijn met werken, en die maatschappelijk actief willen blijven.

Wat is de meerwaarde?

PALETTEV2 ontwikkelt geen compleet nieuwe oplossing, maar combineert de kracht van bestaande, aansprekende toepassingen. Bijvoorbeeld zoekgemak à la Marktplaats met de aantrekkelijkheid van Klup, een app die oudere buurtgenoten matcht op basis van gemeenschappelijke interesses en hobby's.

Zie www.zonmw.nl/palettev2.

DE AANJAGER:

‘Technologie kan een belangrijke steun zijn voor mensen die ouder worden. Of die te maken krijgen met een beperking. Het maakt ze minder afhankelijk van anderen, van familieleden en professionele zorgverleners. Toch blijkt steeds weer dat we deze groepen moeilijk kunnen bereiken. Veel mensen zijn trots. Hun gevoel van eigenwaarde zegt: ik heb geen ‘hulpmiddelen’ nodig! De kunst is dus om al die nieuwe producten en diensten in AAL leuk en attractief te maken. Zodat iedereen ze eigenlijk wel in huis wil hebben.’

Ad van Berlo, manager R&D bij Smart Homes,
Kenniscentrum Domotica en Slim Wonen

ACTIVEADVICE

Helpt bij het kiezen voor ICT-oplossingen

Wat is het?

ActiveAdvice wil een volledig marktoverzicht bieden van regionale, nationale en internationale AAL-producten en -diensten. Zo ontstaat een adviserend en beslissings-ondersteunend netwerk in Europa, toegankelijk via het web en mobiele applicaties. Eindgebruikers delen er hun eigen ervaringen, bijvoorbeeld via beoordelingen van technologische oplossingen of mobiele diensten. Zij krijgen daarmee een actieve adviesrol in het netwerk en denken mee over nieuwe oplossingen.

Voor wie?

Voor ouderen, mantelzorgers en bijvoorbeeld gemeentelijk adviseurs, op zoek naar technologische oplossingen die passen bij bestaande wensen en behoeften. En voor bedrijven die daarop willen inspelen.

Wat is de meerwaarde?

Websites die technologische oplossingen presenteren, missen keuzehulpen. Gebruikers zijn daardoor vaak onzeker over wat het beste bij hen past. Een compleet en actief platform met beschikbare slimme technologie kan aan die onzekerheid een einde maken.

Zie www.zonmw.nl/activeadvice.

DE WETHOUDER:

‘Techniek is je vriend, niet een bedreiging. Het helpt je zelfstandig te blijven wonen en zelf de regie te houden. Alkmaar maakt die meerwaarde letterlijk zichtbaar in het Slimste Huis, waar zorgorganisaties, ondernemers én burgers elkaar ontmoeten. En we doen mee met ActiveAdvice. Vanuit ons innovatiebudget investeren we in pilots om zorg slimmer te organiseren, met hulp van moderne techniek. Ik zie veel mooie initiatieven. Bijvoorbeeld Voor Mekaar, waarin wijkbewoners, vrijwilligers en professionals samenwerken en elkaar stimuleren technologie te gebruiken. Zo kom je samen een stap verder.’

Anjo van de Ven, wethouder te Alkmaar, onder meer voor volksgezondheid en Wmo

Technologie is nooit af. Prototypes worden in experimenten verfijnd op basis van nieuwe inzichten. En sommige oplossingen blijken ook voor andere doelgroepen bruikbaar. Een paar voorbeelden. Plus enkele mooie ‘bijvangst’ van AAL.

5

BIJVANGST EN DOORONTWIKKELING

Connected Vitality Network

Wat was het idee?

Eenzaamheid onder ouderen tegengaan via telepresence ('aanwezigheid op afstand'). Op twee gecombineerde schermen is niet alleen een gezicht te zien (zoals bij beeldbellen), maar ook bovenlichaam en handen. Samen eten of een spelletje doen wordt zo veel realistischer. Omdat de beoogde hardware met twee schermen (nog) te duur is, is een tabletstandaard met extra lenzen ontwikkeld om hetzelfde real life-effect te bereiken.

Dit is het geworden

De applicatie is doorontwikkeld voor mensen met psychiatrische problemen die na een opname thuis worden begeleid. Een groep cliënten vormt met een ervaringsdeskundige en een professional een zogeheten MiiND-community. Gebruikers kunnen via de tablet veilig chatten, samen workshops doen en een virtuele huiskamer bezoeken. Het Miind-steunnetwerk blijkt eenzaamheid te verminderen en sociale vaardigheden te vergroten.

Zie www.yoom.nl (tabletstandaard), www.miind.org en www.zonmw.nl/cvn.

Happy Walker

Wat was het idee?

Mensen met milde dementie helpen om zelfstandig aan activiteiten deel te nemen en buitenshuis hun weg te vinden. Mantelzorgers kunnen activiteiten inplannen, waarna de applicatie tijdig een herinnering aan de gebruiker stuurt. Een navigatiefunctie helpt hem of haar bij het wandelen en het reizen per openbaar vervoer. Afbeeldingen van de omgeving bieden houvast.

Dit is het geworden

De navigatiehulp is bijna klaar voor introductie bij mensen met dementie. Voor hen is het openbaar vervoer echter al snel te ingewikkeld, bleek in de pilots. De OV-hulp heeft nu een andere plek gekregen: in de GoOV-app voor (jongere) mensen met een verstandelijke beperking. Er komt ook een versie voor alle Nederlanders op de markt.

Zie www.go-ov.nl en www.zonmw.nl/happywalker.

Is-active

Wat was het idee?

Mensen met een chronische longziekte (COPD) stimuleren om in beweging te komen, op een manier die past bij hun lichamelijke conditie. Zij krijgen daarbij begeleiding op afstand. De ActiviteitenCoach meet met sensoren de bewegingsactiviteit en geeft op de smartphone feedback en motiverende aanwijzingen. Een aanvullende 'serious game' op de computer biedt oefeningen om de conditie verder te verbeteren.

Dit is het geworden

In afwachting van goedkopere sensoren wordt de ActiviteitenCoach eerst doorontwikkeld voor andere doelgroepen dan mensen met COPD. Bijvoorbeeld voor het screenen van kwetsbaarheid bij ouderen ([Perssilaa](#)) en als onderdeel van een ondersteunende thuisomgeving bij chronische aandoeningen ([eWALL](#)). Ook [Fitter na Kanker](#) gebruikt de sensortechnologie. Het spel is getest maar niet verder ontwikkeld.

Zie www.zonmw.nl/is-active.

Bijvangst 1

Instrumenten voor co-creatie

AAL heeft veel ervaring met het gezamenlijk ontwerpen van ICT-oplossingen, met ouderen én andere gebruikers. De ervaringen zijn gebundeld in richtlijnen: [‘The art and joy of user integration in AAL projects’](#). Op basis daarvan is een [toolbox](#) ontwikkeld. Daarin staan (creatieve) methodieken die geschikt zijn voor verschillende fasen van een project. Dergelijke methodieken leveren vaak meer inzicht op dan de geijkte vragenlijsten en focusgroepen.

Zie www.aal-europe.eu (zoek op ‘involving end users’).

Fase	Methode	Fase score				Effect score
		SC1: Def. van de vraag	SC2: Def. van de oplossing	SC3: Def. van de oplossing	SC4: Def. van de oplossing	
Evaluatie	Plan	●	●	●	●	●
	Doel	●	●	●	●	●
	Waarom	●	●	●	●	●
Communicatie	Wat is de oplossing?	●	●	●	●	●
	Wat is de oplossing?	●	●	●	●	●
	Wat is de oplossing?	●	●	●	●	●
Implementatie	Wat is de oplossing?	●	●	●	●	●
	Wat is de oplossing?	●	●	●	●	●
	Wat is de oplossing?	●	●	●	●	●

Bijvangst 2

De eindgebruiker voorop

Het [People Value Canvas](#) laat zien wat gebruikers echt belangrijk vinden. Het is een eenvoudig model – bestaande uit negen bouwstenen – gebaseerd op het users as designers-principe. Het model is ontwikkeld in het [AAL-project E2C](#) en beschreven in het boek ‘Connect – Design for an empathic society’. De Waag Society gebruikt dit bij trainingen in co-creatie. Organisaties kunnen ook begeleiding krijgen van trajecten rond samenwerking met eindgebruikers.

Zie www.waag.org (zoek op ‘empathic’).

Bijvangst 3

Informatievoorziening voor ouderen

Care@Home is een platform voor informatie over zaken als wonen, zorg, welzijn en diensten van de gemeente. Een proefimplementatie vindt plaats in Rotterdam onder de noemer ZoDichtbij. Het platform is uitgebreid met de Digitale OuderenOmbudsman. Een speciale app maakt het ouderen nog makkelijker om in hun gemeente de weg naar de juiste zorg en ondersteuning te vinden. Met de app kunnen zij eenvoudig hun eigen dossier met informatie bijhouden.

Zie www.ouderenombudsman.nl, www.zonmw.nl/careathome en www.zonmw.nl/zodichtbij.

JOHAN VAN DER LEEUW, senior-adviseur zorgtechnologie bij Vilans

Europese samenwerking bevordert zorginnovatie

‘Bij kennisorganisatie Vilans zitten maar liefst twaalf mensen op zorgtechnologie. Terecht, want technologische innovatie is onmisbaar voor de kwaliteit van zorg. Toch is het nog niet zo simpel om vernieuwingen breed ingevoerd te krijgen. Alleen al vanwege de koudwatervrees bij professionals. Ze associëren technologie nog vaak met ‘kille zorg’. Dat vergt dus zorgvuldige implementatie, met veel ruimte om te wennen. Mensen worden vaak pas enthousiast als ze zelf ervaren hoe het werkt. Wij zetten daar gerichte implementatiestrategieën op.

Nederland te klein

Je kunt best discussiëren over het nut van ontwikkelprogramma's als AAL. Dat gebeurt bij ons in huis geregeld. Ik behoor tot degenen die overtuigd zijn van het nut van samenwerking op Europese schaal. Alleen al omdat de Nederlandse markt eigenlijk te klein is voor commercieel interessante ontwikkeltrajecten.

Hoog technologisch niveau

AAL heeft bepaalde slimme ideeën echt verder kunnen brengen. De beschikbare zorgtechnologie – zowel

thuis als intramuraal – is inmiddels van het hoogst mogelijke niveau. Steeds meer zorglocaties werken met de nieuwste generatie domotica. Zo'n resultaat valt misschien niet direct te herleiden tot een specifiek project. Maar zonder AAL had de gebruikte oplossing waarschijnlijk überhaupt niet bestaan.

Lastig verdienmodel

Ook voor de toekomst zie ik nog veel werk voor het programma. Het biedt bijvoorbeeld ruimte om minder sexy innovaties te blijven promoten. Zorgrobots doen het goed op tv, maar een ontwikkeling als leefstijlmonitoring moet net zo goed op de agenda blijven. En denk aan evaluatieonderzoek. Ook dat kun je binnen zo'n programma systematisch blijven doen. Een van de grootste problemen is het verdienmodel. De opbrengsten van een innovatie komen bijna nooit terecht bij degene die de investering doet. Als je kunt blijven aantonen wat technologie uiteindelijk opbrengt, heb je argumenten voor structurele bekostiging. En dat begint te werken. De onderhandelingen gaan weliswaar nog altijd moeizaam, maar ook zorgverzekeraars krijgen oog voor hún rol in technologische zorgvernieuwing.'

Zelf aan de slag met innovaties voor ouderen?
Doe dan je voordeel met ervaringen die binnen
AAL zijn opgedaan. Hier vind je een paar van de
uitdagingen. En suggesties voor oplossingen die
zich in de praktijk hebben bewezen.

6

VRAAGSTUKKEN EN OPLOSSINGEN

Samenwerking met eindgebruikers

VRAAG

Hoe zorg je voor passende ICT-oplossingen?

OPLOSSING

Een cruciale praktijkles: betrek eindgebruikers in het gehele innovatieproces. Vanaf het verkennen van behoeften en wensen, het testen van prototypes tot aan het evalueren van de meerwaarde. Maar ook bij het ontwikkelen van businessmodellen en de vermarkting. Zo sluiten ICT-oplossingen uiteindelijk beter aan bij wat ouderen willen. En het wordt duidelijk wie ervoor gaan betalen. ‘Eindgebruikers’ zijn overigens niet alleen de oudere consument of mantelzorger, maar zeker ook zorgprofessionals. Die moeten hun werkwijze immers aanpassen om de oplossing in te zetten.

VRAAG

Welke belangen hebben de verschillende partijen?

OPLOSSING

Passende ICT-oplossingen kunnen het dagelijks leven van ouderen leuker of makkelijker maken. Het gaat in het innovatieproces echter om meer

dan het belang van de oudere zelf. Voor mantelzorgers speelt gemak soms mee. En dat ze zich niet ongerust hoeven maken en minder zorgstress ervaren. Professionals willen betere zorg kunnen verlenen. Zorgorganisaties streven naar kwaliteit en doelmatigheid. En verzekeraars of gemeenten willen kosten besparen en toch aan een groeiende vraag kunnen voldoen. Heb steeds oog voor de belangen van alle partijen in het proces.

VRAAG

Welke rol hebben eindgebruikers bij de ontwikkeling?

OPLOSSING

De rol van eindgebruikers is in elke fase weer anders. In de oriëntatiefase staan wensen en behoeften van gebruikers centraal. Welke houding hebben zij tegenover de beoogde vernieuwing? In de ontwerp-fase werk je samen met hen het idee uit. Daarbij is het handig om ‘voorlopers’ in te zetten: ouderen met ervaring die kunnen helpen bij ideeënontwikkeling en creatieve ontwerpprocessen. In de test- en pilotfase zijn de vragen weer anders: kunnen mensen zonder ICT-ervaring ermee overweg? En hoe pakt het gebruik uit in het gewone leven of dagelijks werk?

VRAAG

Hoe kun je eindgebruikers goed betrekken?

OPLOSSING

In alle fasen van een vernieuwingsproces hebben eindgebruikers een onmisbare rol. En voor elke fase zijn weer andere methodieken het meest geschikt. Daarvoor is binnen AAL een handige toolbox met guidelines ontwikkeld. In alle gevallen geldt: maak er een iteratief (stapsgewijs) proces van. Ontwikkel ideeën, bouw prototypes en halffabricaten, test ze met gebruikers en verbeter ze gaandeweg. Wacht niet tot je het ‘definitieve’ prototype hebt, maar werk met hulp van de eindgebruikers gestaag aan verbeteringen.

Van uitvinding naar marktrijpe oplossing

VRAAG

Hoe financiert een ontwikkelproces?

OPLOSSING

Nog steeds sterven te veel mooie uitvindingen in schoonheid, ook in de wereld van ICT voor ouderen. Het idee kan nog zo goed zijn, het kost geld om het levensvatbaar te maken. Voor de ontwikkelfase zijn

aardig wat potjes te vinden – van een AAL-subsidie tot een bijdrage uit diverse innovatiefondsen. Maar uiteindelijk gaat het om de bekostiging op langere termijn. Onderzoek dus ook al vroeg welke incentives betrokken partijen kunnen hebben om mee te doen in het ontwikkelen van slimme technologie. Inzicht daarin helpt ze over de brug.

VRAAG

Hoe ontwikkel je effectieve businessmodellen?

OPLOSSING

Een businessmodel is niet een eenvoudig recept voor gegarandeerde winst. Je haalt het ook niet ergens uit een boekje. Het samen zoeken naar een passend businessmodel is onderdeel van het proces van uitvinding naar markt. Een businessmodel beschrijft hoe een organisatie – in dit geval een consortium rond een innovatie voor ouderen – waarde creëert. In zo'n samenwerkingsverband ontwikkel je het model samen, bijvoorbeeld met hulp van het Business Model Canvas. En net als het innovatieproces zelf, gaat het daarbij om een iteratieve zoektocht. Zodat het businessmodel voortdurend meebeweegt met de veranderende omgeving.

VRAAG

Hoe overtuig je verzekeraar, gemeente of zorg-aanbieder?

OPLOSSING

Behalve commercialisering van ICT voor de consumentenmarkt, is ook bekostiging via partners in zorg en overheid een optie. Dan is het zaak aan te tonen dat het ook hun wat oplevert. In termen van kwaliteit én geld. Een businesscase schetst een totaalbeeld: wat doet een vernieuwing met de kwaliteit van leven? Levert het goede én duurzame zorg op? Helpt het mensen bijvoorbeeld langer thuis te kunnen wonen? En wat kosten aanschaf en gebruik, en welke besparingen levert het op? Door dit samen uit te zoeken, ontstaat meteen ook meer commitment.

VRAAG

Hoe kom je van uitvinding naar de markt?

OPLOSSING

Een van de lessen uit de praktijk is dat veel vernieuwers vooral oog hebben voor de ontwikkeling van hun product of dienst. Het risico bestaat dat ze te lang blijven hangen in de fase van R&D en in het doorontwikkelen van prototypes.

Het gaat er dus om vanaf het begin ook te werken aan marktontwikkeling. Ontwikkelaars doen er goed aan om in hun team ook experts op te nemen die wegen naar succesvolle vermarkting weten te vinden. Zodat uiteindelijk meer ouderen kunnen profiteren van ICT.

Steun bij implementatie en opschaling

VRAAG

Hoe kom je verder met implementatie en opschaling?

OPLOSSING

Wie na de fase van productontwikkeling en een eerste marktintroductie wil opschalen, heeft geld en advies nodig. Van investeerders bijvoorbeeld. Maar ook grote bedrijven kunnen een rol spelen. Steeds meer initiatieven treden op als 'incubator' of 'accelerator'. Interessant is de European Connected Health Alliance. Deze internationale netwerkorganisatie faciliteert matchmaking tussen partijen die betrokken zijn bij innovaties, inclusief eindgebruikers. Het Enterprise Europe Network helpt ondernemers en onderzoekers kosteloos met het vinden van partners wereldwijd. Dichterbij huis zijn gemeenten, provincies en verzekeraars dé partners voor vernieuwing.

VRAAG

Hoe laat je initiatieven 'landen', in Nederland en daarbuiten?

OPLOSSING

Vernieuwing rond ICT-oplossingen voor ouderen strekt zich uit over de landsgrenzen. Maar hoe zorg je nu dat een internationaal ontwikkelde oplossing ook goed 'landt' in een Nederlandse praktijksituatie? Met de Verspreidings- en Implementatie Impuls (VIMP) ondersteunt ZonMw activiteiten rond implementatie van projectresultaten. En onder de noemer FastTrack eHealth steekt het ministerie van VWS bijvoorbeeld de komende vier jaar 20 miljoen euro in het ondersteunen van opschaling van e-health van Nederlandse bodem.

Zowel internationaal als vanuit Nederland blijven we ICT-oplossingen voor ouderen aanjagen. AAL loopt in elk geval door tot 2020. Al die tijd zijn er veel manieren om aan te haken bij de ontwikkelingen. Dus blijf op de hoogte!

7 AANHAKEN BIJ AAL

VIND financiering en partners

Ideeën voor een ICT-oplossing voor ouderen? Jaarlijks is er circa € 2,5 miljoen beschikbaar voor Nederlandse partners in AAL-projecten. De planning is om elk jaar een oproep te doen voor het indienen van voorstellen. Houd de berichtgeving in de gaten.

www.zonmw.nl/aal

www.aal-europe.eu

VIND inspiratie en houvast

AAL organiseert tal van activiteiten om ontwikkelaars en mensen met goede ideeën te inspireren. Ook zet AAL zich in om hun ideeën en oplossingen door te ontwikkelen en op de markt te brengen. Denk aan hackathons, haalbaarheidsstudies, challenge prizes, support actions en workshops. Die leveren veel nieuwe mogelijkheden op.

www.zonmw.nl/aal

www.aal-europe.eu

VIND hulp bij vermarkten

In 2014 is AAL gestart met AAL2Business. Het is een van de support actions van het programma. Een team van deskundigen helpt projecten bij het vinden van wegen naar succesvolle vermarkting. Zodat meer AAL-oplossingen uiteindelijk bij ouderen terecht komen.

www.aal-europe.eu

VIND kansen voor opschaling

Investeren in het toegepast krijgen van ICT-oplossingen? Of op zoek naar mogelijkheden voor opschaling? AAL werkt daar graag aan mee. Daarbij werken we nauw samen met Zorg voor innoveren. Volg de ontwikkelingen op de websites.

www.zonmw.nl/aal

www.zorgvoorinnoveren.nl

VIND ICT-oplossingen voor (ouderen)zorg

Wil je in de (zorg)praktijk aan de slag met de ICT-oplossingen van AAL? Kijk dan op een van de platforms over ICT-oplossingen voor ouderen, zoals:

www.zorginnovatie.nl

www.beteroud.nl

www.hulpmiddelenwijzer.nl

AAL als verbindende factor

‘Wat de toekomst gaat brengen op het gebied van ICT-oplossingen voor ouderen is lastig te voorspellen. Toen in 2010 de eerste tabletcomputer op de markt kwam, kon niemand de werkelijke impact daarvan nog voorzien. Nu zijn deze apparaten niet meer weg te denken. In ons dagelijks leven spelen ze een onmisbare rol, maar ook in allerlei professionele settings. Daarnaast zijn tablets cruciaal voor het toegankelijk maken van ICT voor ouderen. Vanwege hun gebruiksgemak én de nieuwe oplossingen die erdoor kunnen worden ontwikkeld, zoals op het gebied van communicatie.

Naar geïntegreerde oplossingen

Wat is de volgende grote stap? Wat mogen we bijvoorbeeld verwachten van virtual reality? Zal het ouderen helpen om makkelijker voor zichzelf te blijven zorgen, met behulp van e-health-applicaties en behandelingen thuis? Of neem de recente ontwikkelingen rond zelfrijdende auto's. Wat gaat die vernieuwing betekenen voor de mobiliteit van ouderen? Ik denk niet dat iemand het weet. Ik dus ook niet. Wel durf ik de voorspelling aan dat we steeds meer naar geïntegreerde oplossingen gaan. Naar maatwerk dat past bij de persoonlijke situatie van een oudere en zijn of haar omgeving.

Verbindingen maken

Misschien zit daar ook meteen de grootste kans voor een programma als AAL: dat we een rol kunnen blijven spelen in het maken van verbindingen. Tussen eindgebruikers en ontwikkelaars, tussen wetenschap en praktijk, tussen publiek en privaat. En tussen enthousiaste jonge ondernemers en grote bedrijven, tussen lokale behoeften en internationale ontwikkelingen. Bij dat alles staat een belangrijk thema centraal: de verbinding tussen het dagelijks leven van ouderen en de steeds grotere mogelijkheden van slimme, makkelijk te bedienen technologie.

Deel van een beweging

In een Europees stimuleringsprogramma als AAL komt het allemaal samen. Als onderdeel van een brede, internationale beweging die zelfregie en zelfredzaamheid van ouderen helpt mogelijk maken, door het gezamenlijk ontwikkelen van passende ICT-oplossingen. En die beweging gaat onverminderd voort. Tot ver na 2020.'

ZonMw financiert gezondheidsonderzoek én stimuleert het gebruik van de ontwikkelde kennis – om daarmee de zorg en gezondheid te verbeteren.

ZonMw

Laan van Nieuw Oost Indië 334

Postbus 93245

2509 AE Den Haag

Tel 070 349 51 11

www.zonmw.nl

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Colofon

Concept en creatieve aansturing: Cecile Vossen

Teksten: Marc van Bijsterveldt en Cecile Vossen

Interviews: Marc van Bijsterveldt

Eindredactie: ZonMw m.m.v. Marc van Bijsterveldt

Foto's: 123RF (p. 29, 35, 37, 38, 41, 42 en 64),
Hollandse Hoogte (p. 46 en 48), iStockphoto
(foto op omslag), Max de Krijger (p. 11),
RelaxedCare (p. 57), Shutterstock (p. 30, 51 en
61), Stichting Babel (p. 19), Studio Oostrum
(p. 32), VictoryaHome (p. 45) en YOOOM (p. 8).

Vormgeving: Ontwerpstudio Spanjaard

Druk: Quantes

Meer weten?

www.zonmw.nl/aal

www.aal-europe.eu

Verantwoording

De mensen op de foto's in deze uitgave zijn niet noodzakelijkerwijs betrokken bij de beschreven projecten. Deze uitgave is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid gemaakt op basis van informatie van ZonMw. Aan de inhoud kunnen geen rechten worden ontleend.

© 2017 ZonMw

Vergrijzing én ontgroening. Meer vraag naar zorg terwijl personeelstekorten juist toenemen. Steeds meer mensen die in hun eigen woonomgeving oud worden en sociaal actief willen blijven. Welke antwoorden zijn er op deze maatschappelijke uitdagingen? Oplossingen met slimme technologie zijn in elk geval onmisbaar.

In het Europese stimuleringsprogramma Active & Assisted Living (AAL) investeren overheden, bedrijven en organisaties samen in ICT-oplossingen die de zelfredzaamheid van ouderen bevorderen. De inzet: ouderen ondersteunen om hun zelfstandigheid te behouden, ook bij toenemende lichamelijke of geestelijke beperkingen. Nederland is betrokken bij tientallen AAL-projecten die hieraan bijdragen. Zij leggen de verbinding tussen het dagelijks leven van ouderen en de steeds grotere technologische mogelijkheden.

In deze publicatie laat AAL zien wat het programma voor Nederland tot nu toe heeft opgeleverd. Daarbij komen vooral de betrokkenen zelf aan het woord. Van ouderen die meedenken over nieuwe ICT-oplossingen, tot bedrijven die concrete producten en diensten op de markt brengen. Hun verhalen geven een inspirerend doorkijkje naar de toekomstige leefwereld van ouderen.

ZonMw stimuleert
gezondheidsonderzoek en
zorginnovatie

Laan van Nieuw Oost-Indië 334
2593 CE Den Haag
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Telefoon 070 349 51 11
info@zonmw.nl
www.zonmw.nl